

РОЗВИТОК ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ФАХІВЦІВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ: МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДИНАМІКИ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ СТАНІВ

ORCID: 0000-0003-1835-6606

В статті проаналізовано особливості психологічного забезпечення соціальної підтримки розвитку професіоналізму фахівців в умовах харчової промисловості. Мета статті полягає у визначенні сутності психологічної регуляції функціональних станів фахівців й розкритті її особливості в умовах харчової промисловості. Методичний підхід ґрунтується на теоретико-методологічних положеннях про системну будову психічних явищ та концепцію розвитку соціотехнічних систем діяльності. Проаналізовано методи регуляції функціонального стану (аутотренінг, ідеомоторне тренування). Доведено, що психічна саморегуляція стану створює позитивний вплив на процеси відновлення працездатності, підвищення ефективності професійної діяльності. Корегуючий вплив методу на індивідуально-психологічні особливості особистості привернув увагу багатьох вчених для його використання здоровими людьми у різних галузях діяльності. Особливо широко розповсюдження для регуляції функціональних станів організму за допомогою аутогенного тренування отримано у соціальній роботі. Найбільш широкого розповсюдження у її практиці отримало “психорегулююче тренування” під назвою “психом'язове тренування” та “емоційно-вольова підготовка” фахівців. Особливістю методики є те, що у обох випадках навчання проводиться у формі гетеротренінгу під керівництвом психолога, або лікаря чи тренера. В основі курсу лежать вправи тренуваної м'язової релаксації, які викликають фазові стани у корі головного мозку. У подальшому засвоюються вправи, спрямовані на загальне заспокоєння; цілеспрямовано розвивається здібність до сенсорної репродукції; використовуються прийоми, спрямовані на підвищення здібностей до самонавіювання і активної реалізації формул самонаказів. Розглянувши основні шляхи та засоби оптимізації і профілактики несприятливих функціональних станів, здійснення психологічного аналізу діяльності фахівців харчової промисловості, вивчення досвіду застосування засобів оптимізації для усунення несприятливих функціональних станів в таких галузях науки як соціальна психологія, психологія соціальної роботи, соціальна медицина, психологія та психофізіологія праці стверджуємо, що реалізація корегуючих впливів на

функціональні стани в умовах професійної діяльності може бути здійснена за допомогою методу довільної психічної регуляції стану, який на сьогодні є найбільш актуальним і перспективним психологічним засобом оптимізації функціональних станів та розвитку професіоналізму. Зазначений метод є достатньо ефективним для усунення несприятливих функціональних станів (перевтоми, нервово-психічної напруги, гіперкінезії, монотонії тощо). Його використання і складає перспективу подальших досліджень у контексті психологічного забезпечення соціальної підтримки розвитку професіоналізму фахівців харчової промисловості.

Ключові слова: соціотехнічні системи, функціональний стан, фахівці, харчова промисловість, соціальна підтримка.

Постановка проблеми. Дослідження різноманітних функціональних станів (ФС) фахівців передбачає не тільки знаходження адекватних способів їх оцінки, але й має безпосередньо практичну значимість в контексті розвитку їх професіоналізму. В прикладному аспекті це означає знаходження шляхів попередження (профілактики) та корекції несприятливих ФС з метою збереження фізичного та психічного здоров'я фахівців харчової промисловості.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Відомі різноманітні способи покращення чи нормалізації ФС. До їх числа відносяться такі, як розробка оптимальних режимів праці та відпочинку, тренування та професійна підготовка, нормалізація санітарно-гігієнічних умов (Бодров, 1997), а також явно специфічні способи, наприклад, методи групової психотерапії, самонавіювання. Важливим питанням стосовно зазначених підходів, на нашу думку, є вироблення конкретних профілактичних напрямків роботи та опису конкретних способів їх реалізації (Корольчук, 1995). Так в літературних джерелах можна знайти багато праць, присвячених тому чи іншому способу оптимізації ФС і які трактуються в різних модифікаціях (Шевяков, 1994). Розробка різних профілактичних заходів велась в руслі багатьох наукових дисциплін, перш за все медицини, фізіології, гігієни праці.

Однак, тільки в останні роки почали з'являтися роботи психологів, в яких робляться спроби узагальнити основні напрями профілактичної роботи, пов'язані з проблематикою оптимізації ФС в умовах реальної професійної діяльності (Шевяков, 1994).

В харчовій промисловості значна частина професій пов'язана з виконавською діяльністю. Успішність функціонування соціотехнічних систем зумовлюється багатьма чинниками, одним із яких є показник працездатності людини. Найбільш складним завданням, яке стоїть сьогодні перед дослідниками (перш за все соціальними психологами та соціальними робітниками), є

вироблення критеріїв, за допомогою яких можливо було б визначити рівень працездатності та безпечної діяльності фахівців. Тому одним з таких критеріїв може бути критерій функціонального стану організму, який можна отримати у вигляді інтегрального показника. Розвиток теорії, методів та практики вивчення ФС людини, що виникають в процесі професійної діяльності, є важлива умова розвитку професіоналізму

Мета статті – визначити сутність психологічної регуляції функціональних станів фахівців й розкрити її особливості в умовах харчової промисловості.

Завдання дослідження:

1.Провести теоретичний аналіз існуючих напрямів вивчення функціонального стану в комплексі наук про професійну діяльність людини.

2.Розробити практичні рекомендації для оптимізації несприятливих функціональних станів в умовах організаційних змін професійної діяльності фахівців харчової промисловості для розвитку їх професіоналізму.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для здійснення корегуючих впливів на ФС необхідно визначитися з їх класифікацією. Встановлено, що найбільш часто основу такої класифікації складає два основних і відносно незалежних класи методів, які відрізняються характером впливу на ФС:

- опосередковані, тобто спрямовані на усунення об'єктивних причин формування несприятливих ФС та комплексу супутніх їм факторів;
- безпосередні, що здійснюють вплив на саму людину через систему міжособистісних комунікацій чи прямого впливу на ті чи інші психофізіологічні функції. В середині останнього класу можуть бути виділені дві самостійні групи методів, що відрізняються ступенем активності суб'єкта впливу. В даній класифікації вони умовно названі зовнішні та внутрішні способи оптимізації ФС.

Очевидно, що для профілактики несприятливих ФС, радикальним шляхом служить усунення причин їх виникнення.

Тому, практично вся оптимізаційна робота щодо зміни змісту та умов праці може розглядатися як профілактичний засіб, так як вона веде до усунення потенційних джерел розвитку несприятливих ФС. Корекція станів втоми та перевтоми, в першу чергу, пов'язується з нормалізацією характеру та тривалості робочих навантажень, розробкою оптимальних режимів праці та відпочинку. Боротьба зі станами монотонії проводиться за рахунок збагачення змістовної сторони праці, внесення різноманітності в умови та засоби її реалізації. Зменшення ступеню екстремальності факторів за допомогою зниження їх інтенсивності, несподіваності появи, переведення в зону звичних умов сприяють

попередженню станів емоційної напруженості та різних видів стресу. В усіх зазначених випадках оптимізація ФС будується на базі реорганізації об'єктивного змісту трудового процесу.

Такий підхід до проблеми оптимізації ФС традиційний і найбільш поширений в розробках з психології соціальної роботи. Його основними напрямками є:

- раціоналізація процесу праці з точки зору складання оптимальних алгоритмів діяльності, типологізація схем рішення професійних завдань, раціональний розподіл часових лімітів тощо;
- вдосконалення предметів та засобів праці у відповідності з психофізіологічними особливостями людини;
- раціональна організація місць (робочих зон) та формування оптимальної робочої пози;
- розробка оптимальних режимів праці та відпочинку для компенсації своєчасним та повноцінним відпочинком, виснаження внутрішніх ресурсів людини впродовж робочої зміни;
- використання раціональних форм зміни трудових задач і збагачення змісту праці для усунення одноманітності в роботі та перевантаження окремих психофізіологічних систем;
- нормалізація умов праці у відповідності з природними для людини умовами життєдіяльності;
- створення сприятливого соціально-психологічного клімату в колективі, підвищення матеріальної та моральної зацікавленості в результатах праці.

Дієвість такого підходу, опосередкованого впливом на ФС через вдосконалення структури праці, доведена багаточисельними науково-прикладними розробками в різних сферах практичної діяльності.

В літературі зустрічаються різні класифікації стосовно способів безпосереднього управління та саморегуляції ФС. За основу в них взята спрямованість впливів на визначений рівень функціонування психофізіологічних систем. В цьому випадку всі способи та прийоми диференціюються за тим, якими активуючими та регулюючими системами організму вони реалізуються: неспецифічними, специфічними, когнітивно-мотиваційними, - тобто за механізмом здійснення впливу. Багато уваги приділяється також методичним особливостям різних способів. Так, виділяються вербальні й невербальні методи управління ФС, апаратурні та неапаратурні.

На нашу думку, при створенні узагальненої класифікації, в першу чергу, потрібно врахувати, яку позицію займає сам суб'єкт праці по відношенню до впливу, що здійснюється на нього. Він може відчувати управляючі впливи, що

здійснюються на нього зі сторони, або активно брати участь в процесі зміни свого стану сам. В останньому випадку мова йде про методи самоуправління чи саморегуляції.

Зовнішні по відношенню до суб'єкта впливи на ФС здійснюються за допомогою рефлексогенних зон та біологічно активних точок, нормалізації режиму харчування, використання тонізуючих чи, навпаки, заспокоюючих фармакологічних препаратів, організації сеансів функціональної музики. До цієї групи входять різні форми активного впливу однієї людини на іншу: переконання, наказ, гіпноз, навіювання. Всі зазначені способи достатньо широко використовуються в практиці оптимізації ФС і є докази їх ефективності. Однак, при їх використанні суб'єкту праці відводиться швидше пасивна роль - він виступає в якості реципієнта, який потребує сторонньої підтримки. Тому в психологічному плані спеціальний інтерес складають методи саморегуляції станів.

Поряд зі способами, що розвиваються в рамках формування професійних навичок та вмінь, тренування фізичної витривалості та загальнооздоровчих заходів, використання прийомів поведінкової психотерапії та групового тренінгу, методи саморегуляції орієнтовані на організацію спеціальної діяльності людини для подолання несприятливого ФС. При цьому методи психологічної саморегуляції, які розуміються у вузькому смислі слова, прямо пов'язані зі впливом на стан людини.

Головною особливістю методів саморегуляції станів є їх спрямованість на формування адекватних внутрішніх засобів, які дозволяють здійснювати спеціальну діяльність щодо зміни свого стану. Оволодіння навичками саморегуляції стає особливо актуальним з розвитком сучасних професій в металургії, які диктують необхідність «володіти собою» і діяти відповідно до особливостей ситуації. Відповідно до цього особливої ваги набувають питання підготовки конкретних методик з урахуванням цілей психопрофілактичної роботи, можливості їх використання спеціалістами даної професії та оцінки оптимізуючого ефекту.

Проблема шляхів і засобів підвищення ефективності та безпечної діяльності хвилює багатьох спеціалістів, які працюють в галузі психології і психофізіології діяльності фахівців харчової промисловості. В останнє десятиріччя суттєвий внесок в її розробку для професій зробили відомі вчені, які зазначають, що втілення відповідних способів оптимізації ФС фахівців харчової промисловості в психології та психофізіології праці має свої особливості.

В психології соціальної роботи вчені виділяють дві групи шляхів, які використовуються для збереження працездатності. Перша група шляхів

визначається ще до зустрічі фахівця з технікою і найбільше значення із них мають:

- розподіл функцій та прогноз впливу і взаємозв'язків в системі «техніка - людина - середовище», з урахуванням психофізіологічних можливостей людини;

- професійний психологічний відбір з обов'язковим довгостроковим прогнозом психофізіологічних резервів організму та успішності працездатності спеціалістів;

- використання психофізіологічних методів навчання та тренування, спрямованих на розвиток саме тих психологічних якостей та фізіологічних властивостей організму, котрі лежать в основі ефективного використання роботи за конкретним фахом.

Друга група шляхів використовується в процесі обслуговування та експлуатації техніки і, в свою чергу, включає дві підгрупи заходів. Одні з них застосовують постійно, інші ж за необхідності.

Призначення заходів першої групи - профілактика несприятливих функціональних змін в організмі, збереження й підвищення стійкості психофізіологічних резервів організму, запобігання розвитку вираженої втоми та перевтоми у фахівців. В першу групу заходів включаються:

- динамічний контроль за станом функцій організму та працездатності;

- заходи щодо розширення психофізіологічних резервів в період між виконанням циклів діяльності;

- заходи в період виконання циклів або окремих виробничих завдань;

- заходи після виконання виробничих завдань;

- заходи безпосередньої дії на організм.

Заходи другої групи проводяться в разі необхідності з метою мобілізації резервних можливостей організму для підтримки й негайного підвищення працездатності. До таких заходів належать вдихання кисню при нормальному тиску, повітряно-теплові процедури, дія імпульсним електричним струмом, застосування електросну, використання препаратів тощо.

Перелічені заходи відносяться до психофізіологічного забезпечення виробничих завдань, а воно, в свою чергу, включене в систему медичного забезпечення разом з лікувально-профілактичними, санітарно-гігієнічними та протиепідемічними заходами. Крім суто психофізіологічних заходів, котрі дозволяють підвищити працездатність за рахунок регуляції неспецифічної стійкості ФС й фізіологічних резервів організму фахівців важливе значення для ефективного та безпечного виконання професійної діяльності мають матеріально-технічні та соціально-психологічні заходи. Останні вважаються неспецифічними заходами підвищення працездатності.

В останні роки все більше з'являється робіт, в яких обґрунтовується необхідність проводити комплексне психологічне забезпечення професійної діяльності спеціалістів, головною метою якого є підтримка основних показників працездатності на оптимальному рівні у будь-яких умовах. Психологічне забезпечення професійної діяльності металургів включає наступні заходи: психологічну діагностику; психологічне прогнозування ефективності майбутньої діяльності; психологічну підготовку; психологічну підтримку у ході виконання навчально-виробничих завдань; психологічне вивчення і моделювання майбутніх умов діяльності; навчання фахівців методам саморегуляції та вольової мобілізації. Однак, умови професійної діяльності спеціалістів в умовах харчової промисловості вимагають від вчених пошуку більш ефективних психологічних заходів підвищення, збереження й відновлення їх працездатності в умовах професійної діяльності. Для чого ряд авторів пропонують використовувати додаткові елементи комплексного психологічного забезпечення: аутогенне тренування; психологічну допомогу; спеціальні фізичні вправи окремо або поєднано. Із всієї сукупності заходів, що пропонується для оптимізації ФС спеціалістів виконавського профілю, сьогодні найбільшого значення набувають методи довільної психічної саморегуляції стану. Як уже зазначалося, застосування методу довільної психічної саморегуляції для підвищення ефективності професійної діяльності є особливо актуальним, оскільки він орієнтований на саморегуляцію несприятливих ФС та їх подолання. Цей метод дозволяє самостійно, шляхом самонавіювання впливати на окремі функції організму, і що характерно для нього, на відміну від інших, що він може застосовуватись на спеціальних заняттях, під час відпочинку, при виконанні фізичних відновлювальних процедур тощо. В кожному окремому випадку спеціальні формули можуть розроблятися як самим фахівцем (при оволодінні методом довільної психічної саморегуляції), так і за участю соціального психолога.

За допомогою прийомів довільної психічної саморегуляції можливо нормалізувати і оптимізувати рівень емоційного збудження, мобілізувати свої внутрішні функціональні резерви і в першу чергу центральної нервової системи, на подолання фізичних і психічних навантажень, зняти чи знизити психічну напругу, які ускладнюють прояв інтелектуальної, мисленнєвої діяльності, швидкісних і точнісних характеристик. Довільна психічна саморегуляція може використовуватись як профілактичний і лікувальний засіб при невротичних розладах, утомі та перевтомі, нервово-психічній напрузі тощо. Метод дозволяє позбутися небажаних властивостей і негативних якостей – невпевненості в собі, нерішучості, а також набути необхідних позитивних – рішучості, цілеспрямованості. Даний метод отримує широкого розповсюдження у

різноманітних сферах життєдіяльності людей: у медичній практиці; у спорті; соціальній психології; у військовій сфері та ін.

Вченими доведено, що психічна саморегуляція стану створює позитивний вплив на процеси відновлення працездатності, підвищення ефективності професійної діяльності. Корегуючий вплив методу на індивідуально-психологічні особливості особистості привернув увагу багатьох вчених для його використання здоровими людьми у різних галузях діяльності. Особливо широкого розповсюдження для регуляції функціональних станів організму за допомогою аутогенного тренування отримано у соціальній роботі. Найбільш широкого розповсюдження у її практиці отримало «психорегулююче тренування» під назвою «психом'язове тренування» та «емоційно-вольова підготовка» фахівців. Особливістю методики є те, що у обох випадках навчання проводиться у формі гетеротренінгу під керівництвом психолога, або лікаря чи тренера. В основі курсу лежать вправи тренуваної м'язової релаксації, які викликають фазові стани у корі головного мозку. У подальшому засвоюються вправи, спрямовані на загальне заспокоєння; цілеспрямовано розвивається здібність до сенсорної репродукції; використовуються прийоми, спрямовані на підвищення здібностей до самонавіювання і активної реалізації формул самонаказів.

Застосування прийомів довільної психічної саморегуляції ФС може реалізовуватися через визначені способи самовпливу: вольова саморегуляція (аутотренінг); вербальний самовплив (самонаказ, самопереконання); невербальний самовплив (різні форми уяви, ідеомоторика, емоційна репродукція). В основу вольової саморегуляції покладено різні модифікації аутотренінгу, які сьогодні знаходять найбільшого застосування, і призначені для психом'язового тренування, що включає чотири компоненти: вміння розслабляти м'язи; здатність максимально чітко уявляти зміст формул самонавіювання; вміння утримувати увагу на вибраному об'єкті; вміння впливати на самого себе необхідними словесними формулами.

Застосування методу довільної психічної саморегуляції набуває професійно-прикладного значення. Серед багаточисельних факторів, які впливають на працездатність і можуть сприяти розвитку психоневрологічної патології виділяють три основні групи: підвищена нервово-емоційна напруга; перевтома; гіпокінезія і сенсорна деривація; хронобіологічні фактори.

Багато вчених звернули увагу на стан спеціалістів, діяльність яких пов'язана з підвищеною нервово-емоційною напругою, високою відповідальністю і впливом екстремальних факторів праці: спеціалістів - операторів, водолазів, парашутистів, космонавтів, корабельних спеціалістів.

Дослідження багатьох авторів показали, що застосування прийомів психічної саморегуляції у спеціалістів операторського профілю сприяє розвитку навичок до самоконтролю, до самоспостереження за зовнішніми проявами емоцій, вмінню самостійно переборювати емоційну напругу, самостійно управляти своїми самопочуттями і поведінкою, які найбільш раціональні у кожному випадку. Це сприяло покращенню соціально-психологічного клімату, підвищенню згуртованості, мотивації і внутрішньо групової взаємодії, деякому зниженню професійних захворювань, підвищенню ефективності професійної діяльності; у тому числі в особливих умовах. Окрім відмічених соціально-психологічних ефектів, спостереження показали, що психічна саморегуляція істотно впливає на психічний стан людини, підвищує здатність до концентрації уваги, швидкості простих й складних реакцій, об'єму короткочасної та довготривалої пам'яті; покращує самопочуття, активність, настрої спеціалістів.

Застосування розглянутих елементів психологічного забезпечення професійної діяльності фахівців харчової промисловості у поєднанні з певними організаційними заходами дають можливість здійснювати контроль за динамікою працездатності останніх та створення більш оптимальних умов праці.

Висновки. Розглянувши основні шляхи та засоби оптимізації і профілактики несприятливих ФС, здійснення психологічного аналізу діяльності фахівців харчової промисловості, вивчення досвіду застосування засобів оптимізації для усунення несприятливих ФС в таких галузях науки як соціальна психологія, психологія соціальної роботи, соціальна медицина, психологія та психофізіологія праці стверджуємо, що реалізація корегуючих впливів на ФС в умовах професійної діяльності може бути здійснена за допомогою методу довільної психічної регуляції стану, який на сьогодні є найбільш актуальним і перспективним психологічним засобом оптимізації ФС та розвитку професіоналізму. Зазначений метод є достатньо ефективним для усунення несприятливих ФС (перевтоми, нервово-психічної напруги, гіперкінезії, монотонії тощо). Його використання і складає перспективу подальших досліджень у контексті психологічного забезпечення соціальної підтримки розвитку професіоналізму фахівців харчової промисловості.

Література

1. Бодров В.А. Работоспособность человека-оператора и пути ее повышения. *Психологический журнал*. 1997. Т.8. С.107-118.
2. Корольчук М.С. Шляхи та заходи психофізіологічного забезпечення професійної діяльності. *Матеріали конференції УВС МВС*. 1995. С.64-67.

3.Шевяков А.В., Хасхачих Е.Г. Динамика функционального состояния операторов-металлургов при различном качестве дисплейных видеок кадров. *Физиология человека*. 1994. Т.30. № 4. С. 76-82.

References

1.Bodrov V.A. (1997). Rabotosposobnot' cheloveka-operatora i puti ejo povysheniya [The efficiency of the human operator and ways to improve it]. *Psyhologicheskii zhurnal*,8,107-118 [in Russian].

2.Korol'chuk M.C. (1995). Shl'ahy ta zahodi psychofisiologichnogo zabezpechenn'a profesiinoji dij'al'nosti [Ways and measures of psychophysiological support of professional activity]. *Materiali konferencii UVS MVS*. Kyiv: MVS, 64-67 [in Ukrainian].

3.Sheviakov A.V., Hashachih E.G. (1994) Dinamika funkcional'nogo sostojanija operatorov-metallurgov pri razlichnom kachestve displeinih videokadrov [Dynamics of the functional state of metallurgical operators with different quality video display frames]. *Fiziologija cheloveka*, 30/4,76-82 [in Russian].

Babatenko O.V.

DEVELOPMENT OF THE PROFESSIONALISM OF FOOD INDUSTRY PROFESSIONALS: METHODS OF INVESTIGATION OF THE DYNAMICS OF FUNCTIONAL STATES

The article analyzes the peculiarities of psychological support of social support for the development of professionalism of specialists in the food industry. The purpose of the article is to determine the essence of psychological regulation of the functional states of specialists and to reveal its peculiarities in the food industry. The methodological approach is based on theoretical and methodological provisions on the systemic structure of mental phenomena and the concept of the development of socio-technical systems of activity. The methods of regulation of the functional state (autotraining, ideomotor training) are analyzed. It is proved that mental self-regulation of the state creates a positive influence on the processes of restoration of working capacity, increase of efficiency of professional activity. The corrective influence of the method on the individual-psychological characteristics of the individual has attracted the attention of many scientists for its use by healthy people in various fields of activity. Particularly widespread for the regulation of functional states of the body through autogenic training is obtained in social work. The most widespread practice in her practice was "psycho-regulatory training" called "psychomuscular training" and "emotional-volitional training" of specialists. The peculiarity of the technique is that in both cases, the training is carried out in the form of heterotraining under the guidance of a psychologist, or a doctor or coach. The

course is based on exercises of trained muscle relaxation that cause phase states in the cerebral cortex. In the future, the exercises are aimed at general comfort; purposefully developing the ability for sensory reproduction; techniques are used to increase the ability to self-suggest and actively implement formulas of self-orders. Having considered the main ways and means of optimization and prevention of unfavorable functional states, realization of psychological analysis of activity of specialists of food industry, studying of experience of application of means of optimization for elimination of unfavorable functional states in such fields of science as social psychology, psychology of social work, social psychology, psychology, psychology that the realization of corrective effects on functional states in the conditions of professional activity can be carried out with the method of arbitrary regulation mental state, which is currently the most important and promising psychological tool for optimization of functional states and professionalism. This method is effective enough to eliminate unfavorable functional states (fatigue, neuro-mental stress, hyperkinesia, monotony, etc.). Its use provides the prospect of further research in the context of psychological support for social support for the development of professionalism of food industry professionals.

Key words: social systems, functional state, specialists, food industry, social support.

Бабатенко Олександр Васильович – здобувач кафедри практичної психології та соціальної роботи, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля;

Babatenko Oleksandr – candidate of the Department of Practical Psychology and Social Work, Volodymyr Dahl East-Ukrainian National University.

УДК 159.923.3

DOI: <https://doi.org/10.33216/2219-2654-2019-50-3-2-34-45>

Добровольська Н.А.

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ У ДОСЛІДЖЕННІ ПРОБЛЕМИ ОБДАРОВАНОСТІ ОСОБИСТОСТІ У НАУКОВОМУ ПРОСТОРІ

ORCID: 0000-0002-8786-4316

В статті показано, що обдарованість особистості визначається взаємодією низки чинників: домінуючої ролі пізнавальної мотивації; інтелектуальним розвитком, розвитком спеціальних здібностей, особистісними проявами. Показано, що становлення обдарованості – це складне, комплексне явище міждисциплінарного характеру. Векторами та